

HISTUR

razstave - izložbe

HISTUR je čezmejni projekt programa Evropsko teritorialno sodelovanje (ETS) Slovenija – Hrvaška 2007-2013. V okviru projekta, ki je proučeval turizem kot skupna (kulturna) dediščina obalnega dela istrskega polotoka, sta bili pripravljeni razstavi o razvoju kopališke mode na Jadranu ter o razvoju turistične destinacije Portorož. Poleg Fakultete za turistične študije Univerze na Primorskem (vodilni partner) v projektu sodelujejo še Zavod Mediteranum iz Pirana, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu iz Opatije in Hrvatski muzej turizma iz Opatije.

HISTUR je projekt prekograničnog programa Europske teritorijalne suradnje (ETS) Slovenija-Hrvatska 2007-2013. U okviru projekta proučavan je turizam kao zajednička kulturna baština obalnog dijela istarskog poluotoka. Rezultat proučavanja prikazan je na izložbama o razvoju kupališne mode na Jadranu i o razvoju turističke destinacije Portorož. Partneri v projektu su Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije – Turistica, Portorož (vodeći partner); Zavod Mediteranum, Piran; Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija i Hrvatski muzej turizma iz Opatije.

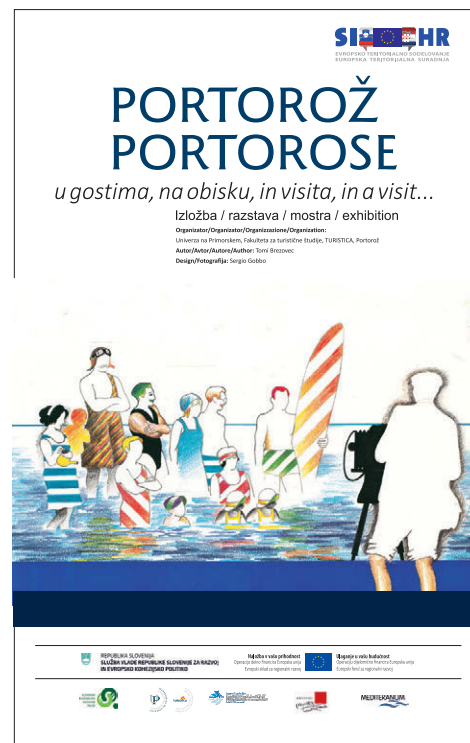

Život na plaži / Življenje na plaži

autor izložbe/avtor razstave: Nataša Babić, Hrvatski muzej turizma, Opatija

Opatija, 18.3. – 30.4.2015

Portorož, 12.5. – 30.6.2015

Portorož na obisku / Portorož u gostima

avtor razstave/autor izložbe: Tomi Brezovec, Fakulteta za turistične študije, Portorož

Opatija, 14.5.2015 – 5.7.2015

Portorož, 15.7. – 30.8.2015

RAZVOJ TURIZMA V PORTOROŽU

Tomi Brezovec

Začetki in razvoj do prve svetovne vojne

Portorož je obmorski kraj na severni obali Istre, ki se je začel razvijati kot zdravilišče v drugi polovici 19. stoletja, ko je bila Istra pod Habsburško oblastjo. Terapije z oblogami iz solinskega blata ter kopeli v slanici iz bližnjih solin so bile zelo učinkovite pri lajšanju revmatoloških in dermatoloških obolenj. Zdravilne učinke slanice in solinskega blata so poznali že v srednjem veku. Menihi, ki so delovali v samostanih na področju Pirana in Portoroža, so z njimi lajšali bolečine v sklepih domačinom in naključnim popotnikom. Razvoj turizma, ki se je začel v Evropi širiti ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja, je spodbudil razmišljanja o začetku te dejavnosti tudi v Portorožu. Prvi objekt, ki je bil postavljen v počitniške namene, je bila vila **San Lorenzo**, ki so jo markizi Fabris postavili pred letom 1830. Stala je na rtu manjšega polotoka sredi zaliva. Leta 1856 je vzniknila ideja o postavitvi velikega polkrožnega kopališča s plavajočo ploščadjo na obali pod omenjeno vilo, a projekt ni bil nikoli izveden.

Leta 1879 je dr. Lugnani začel izvajati terapije z blatom in slanico v okviru kemične tovarne kavstične sode, ki je bila v lasti konzorcija piranskih solin. Uspehi zdravljenja so prepričali člane konzorcija o opustitvi kemične proizvodnje in preusmeritvi objekta v zdraviliško dejavnost. Leta 1890 je bila ustanovljena družba **Stabilimento Balneare Pirano** (SBP), ki je pripravila načrt postavitve velikega hotelsko-zdraviliškega kompleksa na mestu nekdanje tovarne. Leto kasneje je vrata odprl hotel **Allo Stabilimento Balneare** (kasneje **Porto-Rose**), prvi turistični hotel na severni obali Istre. Bil je manjši od načrtovanega, a je kljub temu postavil temelje nadaljnjemu razvoju kraja. Uspešnost zdravljenja s slanico in blatom je kmalu vzbudila interes oblasti, ki so 25. 7. 1897 Portorož z zaledjem tudi uradno razglasile za zdraviliški okraj (**kur-ort**). Pridobitev tega statusa je dodatno spodbudila interes obiskovalcev in kmalu se je izkazalo, da kraj nima dovolj primernih namestitev za najzahtevnejše goste. Gradnja prestižnega hotela je bila tako samo še vprašanje časa.

Podjetje **Stabilimento Balneare Pirano** pod vodstvom Hansa von Reininghausa, iz štajerske pivovarske družine, je konec leta 1908 začelo graditi nov hotel po načrtih dunajskega arhitekta Giovannija Eustacchija. Gradnja je potekala hitro in nov hotel **Palace** je bil odprt 20. 8. 1910. Hotel je bil deležen velike medijske pozornosti in hitro je bil prepoznan kot najprestižnejši hotel na vzhodni jadranski obali. Imel je 176 sob in apartmajev ter številne dvorane in salone, med katerimi je bila največičastnejša velika kristalna dvorana, opremljena v slogu Ludvika XVI. V hotelu je bilo dvigalo, apartmaji so bili opremljeni z lastnimi kopalnicami in telefoni. Pred hotelom je bil urejen park, ki se je

RAZVOJ TURIZMA U PORTOROŽU

Počeci i razvoj do Prvog svjetskog rata

Portorož je primorski kraj na sjevernoj obali Istre koji se počeo razvijati kao lječilište u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je Istra bila pod vlašću Habsburgovaca. Terapije s oblogama od solinskog blata te kupke u slanoj vodi iz obližnjih solana bile su vrlo učinkovite u ublažavanju reumatskih i dermatoloških bolesti. Ljekoviti učinci slane vode i solinskog blata bili su poznati još u srednjem vijeku. Redovnici iz samostana na području Pirana i Portoroža njome su mještanima i slučajnim putnicima ublažavali bol u zglobovima. Razvoj turizma, koji se počeo u Europi širiti krajem 18. i početkom 19. stoljeća, potaknuo je razmišljanja o razvoju te djelatnosti i u Portorožu. Prvi objekt koji je bio postavljen u svrhu odmora bila je Vila San Lorenzo koju su markizi Fabris postavili prije 1830. godine. Bila je smještena na rtu manjeg poluotoka usred zaljeva. Godine 1856. rođena je ideja o postavljanju velikog polukružnog kupališta s plivajućom platformom na obali ispod spomenute vile, ali projekt nije bio nikada proveden.

Godine 1879. dr. Lugnani počeo je provoditi terapije s blatom i slanom vodom u okviru kemijske tvornice kaustične sode, koja je bila u vlasništvu konzorcija piranskih solana. Uspjesi liječenja uvjerali su članove konzorcija da napuste kemijsku proizvodnju i preusmjere objekt u lječilišnu djelatnost. Godine 1890. bilo je osnovano društvo **Stabilimento Balneare Pirano** (SBP), koje je pripremilo plan postavljanja velikog hotelsko-lječilišnog kompleksa na mjestu nekadašnje tvornice. Godinu dana kasnije vrata je otvorio Hotel **Allo Stabilimento Balneare** (kasnije **Porto-Rose**), prvi turistički hotel na sjevernoj obali Istre. Bio je manji od planiranog, ali je unatoč tome postavio temelje daljnjem razvoju kraja. Uspješnost liječenja slanom vodom i blatom ubrzo je pobudila interes vlasti koje su 25. srpnja 1897. godine Portorož sa zaledjem i službeno proglasile lječilišnim okrugom (**kur-ort**). Stjecanje tog statusa dodatno je potaknulo interes posjetitelja i ubrzo se pokazalo da kraj nema dovoljno odgovarajućeg smještaja za najzahtjevnije goste. Gradnja prestižnog hotela tako je bila samo pitanje vremena.

Tvrtka Stabilimento Balneare Pirano pod vodstvom Hansa von Reininghausa, iz štajerske pivarske obitelji, krajem 1908. godine počela je graditi novi hotel prema nacrtima bečkog arhitekta Giovannija Eustacchija. Gradnja se odvijala brzo i novi **Hotel Palace** bio je otvoren 20. kolovoza 1910. Hotel je dobio značajnu medijsku pozornost i brzo je bio prepoznat kao najprestižniji hotel na istočnoj jadranskoj obali. Imao je 176 soba i apartmana te brojne dvorane i salone, među kojima je najveličanstvenija bila velika kristalna dvorana opremljena u stilu Luja XVI. U hotelu je bilo dizalo, apartmani su bili opremljeni vlastitim kupaonicama i telefonima. Ispred hotela bio je uređen park

bis 10-15. August
Zahlen ist bitte mir
Mittwoch

Portorose Palast Hotel

Zu Kurieren zu lassen,
zu fassen

Zur fassen

Friedrich Diamant
mit Wien

Zu

Portorose

Palace-Kurhotel Portorose bei Triest
ÖSTERREICHISCHE RIVIERA

SCHIFFS- & EISENBAHNSTATION

Modernster
Komfort
Alle Sports

Telegramm-Adresse
Kurhotel-Portorose.
Int. Telefon 37

Soole, (Mutterlaugen);
Kohlensäure, elektr. u. a. Bäder;
Arzt, Apotheke & Post im Hause

Seien Willkommen!

Sehr geehrter Herr,
ich habe den angenehmen Brief
erhalten und freue mich sehr.
Ich werde in Juli - August
bitte ich Ihnen ganz. Vorzüge
ob ich am Freitag 18. Sept.
wieder ein Zimmer 2 Betten
benutzen kann.
Der Brief ist mir

raztezal do morja. Ob hotelu je bil zgrajen sodoben termalni center, ki je bil s hotelom neposredno povezan. Imel je dvajset sob za izvajanje terapij, lekarno in sobo za fitness. Na plaži pred hotelom je bilo postavljeno veliko leseno polkrožno kopališče z dvesto kabinami.

Poleg hotela *Palace* je bilo gostom na voljo še približno 30 hotelov in penzionov. Namestitev je bila mogoča tudi pri več kot sto zasebnikih, ki so oddajali hiše ali ležišča. Kraj je pospešeno vlagal v infrastrukturo in širitev turistične ponudbe. Leta 1912 je bila zgrajena udobna tramvajska proga, ki je povezovala Piran in Portorož ter nadaljevala pot do Lucije, do postaje ozkotirne železnice na progi Trst–Poreč. Nov železobetonski pomol, ki je zamenjal lesenega, je omogočal pristajanje večjih parnikov. Po vzoru drugih, predvsem francoskih, letovišč je bila leta 1913 v vili *San Lorenzo* odprta tudi igralnica, kjer so gostje lahko igrali *boule*, nekakšno predhodnico današnje rulete. Izbrana je bila tudi lokacija za postavitvev hidroletalske baze, a je njeno postavitvev prekrizal izbruh prve svetovne vojne.

Med obema vojnama

Po koncu vojne se je Evropa spopadala z obnovo razrušenih mest in komunikacij, s političnim vrenjem in z novo razdelitvijo ozemelj. Na ozemlju nekdanje Avstro-Ogrske monarhije so nastale nove države, deli ozemlja pa so se priključili sosednjim deželam. Istra je bila priključena h Kraljevini Italiji. V tem zgodnjem povojnem obdobju je imel pomembno vlogo tudi Portorož, saj je v novembru 1921 tam potekala pomembna konferenca nasledstvenih držav bivše monarhije, na kateri je bil sprejet Portoroški protokol, dogovor o pravilih v poštnem in železniškem prometu med temi državami.

Največje portoroško turistično podjetje delniška družba *Portorose* (nekdanji *Stabilimento Balneare Pirano*) je prešla v roke tržaške lajdarske družine Cosulich. Ti so želeli Portorož spremeniti v mondno destinacijo. Na začetku dvajsetih let 20. st. so kupili nekaj manjših hidroletal, s katerimi so prevažali goste svojih hotelov. Urejena je bila tudi velika peščena plaža, ki je bila zelo priljubljena pri italijanskih gostih. Portorož je dobil tudi nova teniška igrišča in celo hipodrom, na katerem so prirejali konjeniška tekmovanja. Obiskovalcem so bile na voljo številne prireditve, športna tekmovanja in glasbeni večeri. Kljub močni promociji, ki je potekala po razvejani mreži predstavništev podjetij družine Cosulich in ukrepom italijanske vlade, ki je s subvencioniranjem železniškega prevoza poizkušala spodbuditi interes za obiskovanje novih ozemelj, pa pravega zagona turizma ni bilo.

Turizem po drugi svetovni vojni

Po koncu druge svetovne vojne se je Portorož ponovno znašel na ozemlju, kjer so se določale nove državne meje. Zaradi nesoglasij glede mejne razdelitve med Italijo in Jugoslavijo na področju mesta Trst in

koji se protezao do mora. Uz hotel je bio izgrađen suvremeni termalni centar koji je bio neposredno povezan s hotelom. Imao je dvadeset soba za provođenje terapija, ljekarnu i sobu za fitness. Na plaži ispred hotela bilo je postavljeno veliko drveno polukružno kupalište s dvjesto kabina.

Osim *Hotela Palace*, gostima je na raspolaganju bilo još približno 30 hotela i pansiona. Smještaj je nudilo i više od sto privatnika, koji su iznajmljivali kuće ili ležajeve. Kraj je ubrzano ulagao u infrastrukturu i širenje turističke ponude. Godine 1912. bila je izgrađena udobna tramvajska pruga koja je povezivala Piran i Portorož te nastavljala put do Lucije, do postaje uskotračne željeznice na pruži Trst-Poreč. Novi želježno-betonski gat, koji je zamijenio drveni, omogućavao je uplovljavanje većih parobrodova. Po uzoru na druga, prije svega francuska ljetovališta, 1913. godine u *Vili San Lorenzo* bila je otvorena i igraonica u kojoj su gosti mogli igrati *boule*, nekakvu prethodnicu današnjeg ruleta. Odabrana je bila i lokacija za postavljanje hidroavionske baze, ali je njeno postavljanje spriječilo izbijanje Prvog svjetskog rata.

Između oba rata

Nakon završetka rata Europa se suočila s obnovom razrušenih gradova i komunikacija, s političkim previranjima i novom podjelom teritorija. Na teritoriju nekadašnje Austro-Ugarske monarhije nastale su nove države, a dijelovi teritorija priključili su se susjednim državama. Istra je bila priključena Kraljevini Italiji. U tom ranom poslijeratnom razdoblju važnu ulogu imao je i Portorož, budući da se u studenom 1921. tamo održavala važna konferencija država nasljednica bivše monarhije, na kojoj je bio usvojen „Portoroški protokol“, dogovor o pravilima u poštanskom i željezničkom prometu između tih država.

Najveća portoroška turistička tvrtka, dioničko društvo *Portorose* (nekadašnji *Stabilimento Balneare Pirano*), prešla je u ruke tržćanskej broderskoj obitelji Cosulich. Oni su željeli Portorož promijeniti u mondenu destinaciju. Početkom 1920-ih kupili su nekoliko manjih hidroaviona kojima su prevozili goste svojih hotela. Bila je uređena i velika pješčana plaža, koja je bila jako popularna kod talijanskih gostiju. Portorož je dobio i nova teniska igrališta i hipodrom, na kojem su se održavala konjička natjecanja. Posjetiteljima su na raspolaganju bila brojna događanja, sportska natjecanja i glazbene večeri. Pravog turističkog poleta nije bilo unatoč snažnoj promociji koja se odvijala po razgranatoj mreži predstavništava tvrtki obitelji Cosulich i mjerama talijanske vlade koja je subvencioniranjem željezničkog prijevoza pokušala potaknuti interes za posjet novim krajevima.

Turizam nakon Drugog svjetskog rata

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, Portorož se ponovno našao na području na kojem su se određivale nove državne granice. Zbog nesuglasica oko granične podjele između Italije i Jugoslavije na području

dela severne Istre je bilo na tem području vzpostavljeno Svobodno tržiško ozemlje (STO), ki je bilo razdeljeno na dve coni. Portorož je bil v coni B, ki je bila pod vojaško upravo jugoslovanske vojske. Ta je svoj štab postavila v portoroški hotel *Palace*, za svoje potrebe pa je zasedla tudi vse druge hotelske zmogljivosti v kraju. Pravega razvoja turizma zato ni bilo vse do leta 1954, ko se je dokončno razrešilo mejno vprašanje in je vojska zapustila to područje. Portorož se je znašel v skoraj desetletnem zaostanku turističnega razvoja za ostalimi kraji tedanje države in z uničeno hotelsko infrastrukturo. Zaradi pomanjkanja tujih gostov, ki jih ni bilo veliko, saj je bila večina hotelskih objektov nepriemernih za sprejem gostov, se je najprej pospešeno razvijal sindikalni turizem. Kmalu se je začela tudi obnova hotelov in drugih objektov. Po obnovi so v Portorož začeli prihajati v večjem številu tudi tuji turisti. Leta 1958 je bil v Portorožu organiziran šahovski turnir, na katerem so igrali številni svetovni velemejstri in kasnejši svetovni prvaki, vključno s takrat komaj petnajstletnim Bobbyjem Fisherjem. Tako kot ta turnir je k ponovni uveljavitvi Portoroža na turističnem trgu pripomogla tudi filmska industrija. V petdesetih in šestdesetih letih so bili v Portorožu, Piranu in okolici posneti številni domači, tuji in koprodukcijski filmi. Kraj je takrat gostil mnoge znane filmske igralke in igralce pa tudi pevce in druge umetnike. Med njimi so bili Marcello Mastroianni, Alberto Sordi, Yul Brinner, Sam Peckinpah, James Mason, Orson Welles, Jill Ireland, Silvana Magnano, Simone Signoret, Yves Montand, Silvia Coscina, Adriano Celentano, Rita Pavone in Mikis Teodorakis.

Pomembna pridobitev kraja je bila tudi igralnica, ki je bila odprta leta 1965 v prostorih hotela *Palace*. Približno v tem času se je začela tudi popolna preobrazba Portoroža v moderno turistično središče. Portorož se je v šestdesetih in sedemdesetih letih spremenil v moderen turistični center. Urbanistično zasnovano novega Portoroža je pripravil arhitekt Edo Mihevc, ki se je pri tem zgledoval po modernih sredozemskih turističnih krajih. Vzдолž velike peščene plaže je bila zgrajena široka štiripasovna cesta, ob njej pa je zrastle vrste velikih hotelov, restavracij in trgovin. Portorož je dobil marino, kongresni center, letališče, mnoge restavracije, diskoteke in bazene. Hotelske zmogljivosti kraja so se početverile, skupaj z zasebnimi namestitvami je Portorož lahko sprejel približno 20.000 gostov.

Turistični delavci so pritegovali obiskovalce s ponudbo svetovne kulinarike, z diskotekami, s športnimi in zabavnimi prireditvami in drugimi dogodki, ki pa niso imeli veliko skupnega z identiteto kraja. Vse to naj bi dalo slovenski obali pridih živahnosti in mondenosti. Število turistov je najprej naglo naraščalo in je sredi osemdesetih let doseglo svoj vrhunec. Med gosti so bili poleg domačih gostov najštevilčnejši Italijani, Nemci in Avstrijci. Veliko je bilo tudi Angležev, Skandinavcev ter Nizozemcev in Belgijcev. Po rekordnem letu 1986, ko je bilo doseženih skoraj 2,5 milijona nočitev na obalnem području, je začel obisk padati zaradi stagnacije ponudbe in konkurence tujih krajev in novih desti-

grada Trsta i dijela sjeverne Istre, na tom je području bio uspostavljen Slobodan tršćanski teritorij (STO), koji je bio podijeljen na dvije zone. Portorož se nalazio u zoni B, koja je bila pod vojničkom upravom jugoslavenske vojske. Ona je svoj štab postavila u portoroški *Hotel Palace*, a za svoje potrebe zauzela je i sve druge hotelske kapacitete u kraju. Pravog razvoja turizma zato nije bilo sve do 1954. godine, kada se konačno razriješilo granično pitanje te je vojska napustila to područje. Portorož se našao u gotovo desetogodišnjem zaostatku turističkog razvoja za ostalim krajevima tadašnje države i s uništenom hotelskom infrastrukturom. Zbog nedostataka stranih gostiju, kojih nije bilo puno, budući da je većina hotelskih objekata bila neodgovarajuća za prihvat gostiju, i dalje se ubrzano razvijao sindikalni turizam. Ubrzo je počela i obnova hotela i drugih objekata. Nakon obnove u Portorož su počeli u većem broju dolaziti i strani turisti. Godine 1958. u Portorožu je bio organiziran šahovski turnir na kojem su igrali brojni svjetski velemejstori i kasniji svjetski prvaci, uključujući tada jedva petnaestogodišnjeg Bobbyja Fishera. Kao i taj turnir, ponovnom afirmiranju Portoroža na turističkom tržištu pripomogla je i filmska industrija. U 1950-ima i 1960-ima u Portorožu, Piranu i okolici bili su snimljeni brojni domači, strani i koprodukcijski filmovi. Kraj je tada ugostio mnoge poznate filmske glumice i glumce, kao i pjevače i druge umjetnike. Među njima su bili Marcello Mastroianni, Alberto Sordi, Yul Brinner, Sam Peckinpah, James Mason, Orson Welles, Jill Ireland, Silvana Magnano, Simone Signoret, Yves Montand, Silvia Coscina, Adriano Celentano, Rita Pavone i Mikis Teodorakis.

Od velike važnosti za kraj bila je i igraonica koja je otvorena 1965. godine u prostorima *Hotela Palace*. Približno u to vrijeme započela je i potpuna preobrazba Portoroža u suvremeni turistički centar. Portorož se u 1960-ima i 1970-ima promijenio u suvremeni turistički centar. Urbanistički izgled novog Portoroža pripremio je arhitekt Edo Mihevc, koji je pritom bio inspiriran suvremenim sredozemnim turističkim krajevima. Uzduž velike pješčane plaže bila je izgrađena široka četverotračna cesta, a uz nju su niknuli brojni veliki hoteli, restorani i trgovine. Portorož je dobio marinu, kongresni centar, zračnu luku, mnoge restorane, diskoteke i bazene. Hotelski kapaciteti mjesta su se učetverostručili pa je zajedno s privatnim smještajima Portorož mogao primiti približno 20 000 gostiju.

Turistički djelatnici privlačili su posjetitelje ponudom svjetskog kulinarnstva, diskotekama, sportskim, zabavnim i drugim događanjima koji nisu imali puno zajedničkog s identitetom kraja. Sve to je slovenskoj obali trebalo dati dašak živahnosti i mondenosti. Broj turista u početku je naglo rastao te je sredinom 80-ih godina dosegnuo svoj vrhunac. Od gostiju, osim domaćih, najbrojniji su bili Talijani, Nijemci i Austrijanci. Puno je bilo i Engleza, Skandinavaca te Nizozemaca i Belgijanaca. Nakon rekordne 1986. godine, kada je postignuto gotovo 2,5 milijuna noćenja na obalnom području, broj gostiju počeo se smanjivati zbog

nacij (predvsem azijskih destinacij), ki so ponujali pestrejšje vsebine. Znižale so se tudi cene letalskih prevoznikov, kar je omogočilo širitev turističnih tokov v bolj oddaljene kraje.

Portorož danes

Leta 1991 po razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije se je Portorož ponovno znašel v novi državi in se je moral znova uveljavljati na turističnem trgu, kljub svoji več kot stoletni tradiciji turizma. Zaradi vojne se je obisk tujih gostov zmanjšal za dve tretjini. Delno ga je nadomestila rast domačih turistov, a je skupni obisk padel na nivo iz šestdesetih let. Šele dvajset let kasneje je število turistov preseglo predvojni nivo. Upad turističnega povpraševanja, ki je sledil osamosvojitvi Slovenije, je bil hkrati priložnost za razmislek o nadaljnji usmeritvi turističnega razvoja. Ponudba Portoroža je bila zastarela in nekonkurenčna, zato je bilo treba oblikovati novo ponudbo. Pri tem je turistično gospodarstvo stavilo na kakovost turistične ponudbe, upoštevaje lokalnih danosti in na princip trajnostnega razvoja. Obnova hotelov in turistične strukture, ki je sledila privatizaciji turističnih podjetij, je dvignila kakovost hotelskih storitev. Gastronomska ponudba je začela vključevati več lokalnih jedi in temeljiti na zdravi prehrani. Z odprtjem termalne ponudbe v Sečoveljskih solinah se je tudi ponudba zdraviliških storitev vrnila k svojim koreninam.

Turistična ponudba Portoroža, ki se je začel razvijati kot zdravilišče, nato je postal kopališče in se je v času masovnega turizma razvil v zabavišče, danes stremi k ponudbi zdravja in dobrega počutja v sproščujočem okolju. Piranske soline in staro mestno jedro Pirana, ki sta bila večino časa turističnega razvoja Portoroža nekako pozabljena, dajeta dobro izhodišče za razvoj turistične ponudbe z bogatim naborom naravnih in kulturnih vsebin. Prihodnost bo pokazala, ali bo znal Portorož to izkoristiti.

Literatura:

- Baxa, C. (ur.). (1913). Portorose bei Trieste, saison 1913. Portorose: Kur-Kommission.
- Brezovec, T. (2009). Razvoj turizma na slovenski obali, *Studia Iustinopolitana*, 2(1):557-67.
- Blažević, I. (1987). Povijest turizma Istre i Kvarnera. Opatija: Otokar Kerševani.
- Contento, U. (1892). Pirano. I bagni d'acqua madre e quelli di spiaggia. Trieste: Tipografia Tomasich.
- d'Agostino, C. (1996). Dal molo Audace al Valentino. Gorizia: Vittorelli Edizioni.
- Franzoni, L. (1961). Giovanni Righetti ingegnere – architetto (1827-1901), Parte XV: La Villa San Lorenzo di Portorose, La porta orientale, 31(5-6): 213-22.
- Gallo, N. (1856). Progetto e statuti dello stabilimento balneare e di villeggiatura in S. Lorenzo di Portorose presso Pirano. Trieste: Lloyd.
- Gojak, R. (1960). Tri turistična obdobja slovenske morske obale, *Turistični vestnik* 8(6-7): 230-4.
- Omladič, L. (1972). Turistični razvoj slovenske obale, *Jadranski koledar* 1972, p 70. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- PAK (Pokrajinski arhiv Koper). Popis počitniških domov, SI PAK fond 360, t.e. 65, mapa 190.
- Progetto per l'ampliamento dei bagni di acqua madre e di spiaggia presso Pirano (1890). Trieste: Giovanni Balestra.
- Rogoznica, D. (2005). Obnova in razvoj turizma na območju cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (s posebnim ozirom na okraj Koper), *Acta historica*, 13:395-422.
- Zakon od dne 25. julija 1897 I. s katerim se ustanavljajo načelne določbe za urejanje zdravstvenosti in uvedenje zdravstvenega reda za zdravstveni okraj Porto Rose pri Peranu, *Zakonik in ukaznik za avstrijsko in ilirsko Primorje*, 15(21): 85-6.

stagnacije ponude i konkurencije stranih krajeva i novih destinacija (prije svega azijskih destinacija) koje su nudile raznovrsnije sadržaje. Snizile su se i cijene zračnog prijevoza, što je omogućilo širenje turističkih tokova u udaljenije krajeve.

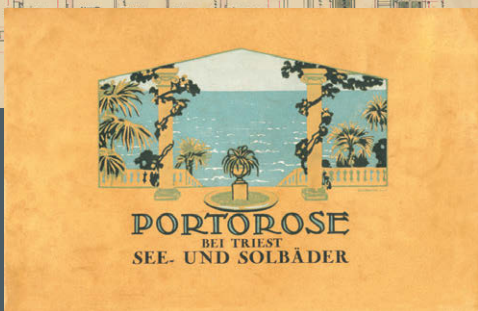
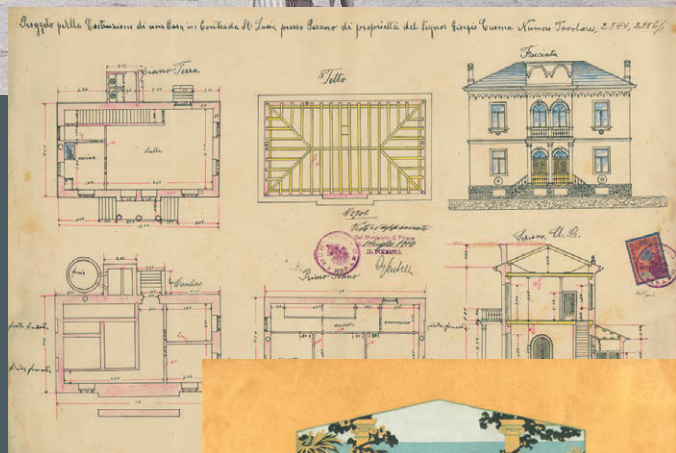
Portorož danas

Godine 1991., nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenja Slovenije, Portorož se ponovno našao u novoj državi te se morao ponovno afirmirati na turističkom tržištu, unatoč svojoj više od stoljeća staroj tradiciji u turizmu. Zbog rata se posjet stranih gostiju smanjio za dvije trećine. Djelomično ga je zamijenio rast domačih turista, a ukupna posjećenost pala je na razinu iz 1960-ih godina. Tek dvadeset godina kasnije broj turista premašio je prijeratnu razinu. Pad turističke potražnje, koji je uslijedio nakon osamostaljenja Slovenije, ujedno je predstavljao priliku za razmišljanje o daljnjem smjeru turističkog razvoja. Ponuda Portoroža bila je zastarjela i nekonkurentna, zato je bilo potrebno oblikovati novu ponudu. Pritom je turističko gospodarstvo sve polagalo u kvalitetu turističke ponude, uzimajući u obzir lokalne uvjete i načela održivog razvoja. Obnova hotela i turističke strukture, koja je uslijedila nakon privatizacije turističkih tvrtki, podigla je kvalitetu hotelskih usluga. Gastronomska ponuda počela je uključivati više lokalnih jela i temeljiti se na zdravoj prehrani. Otvaranjem termalne ponude u Sečoveljskim solinama ponuda lječilišnih usluga vratila se svojim korijenima.

Turistička ponuda Portoroža, koji se počeo razvijati kao lječilište, zatim je postao kupalište te se u vrijeme masovnog turizma razvio u zabavište, danas teži zdravstvenoj i wellness ponudi u opuštajućem okruženju. Piranske solane i stara gradska jezgra Pirana, koji su većinu vremena turističkog razvoja Portoroža u neku ruku bili i zaboravljeni, nude dobro ishodište za razvoj turističke ponude s bogatom ponudom prirodnih i kulturnih sadržaja. Budućnost će pokazati hoće li Portorož to znati iskoristiti.

BAGNO MARITTIMO
E VILLEGGIATURA DI S. LORENZO IN PORTO-ROSE

Pred prvo svetovno vojno

1	3	1	2
	9	7	
3			4
	5		
6			7
	4	2	
8	6	8	9

Casino des Etrangers
Portofino

Portofino 6 VII 11

Portofino - Casino des Etrangers
Villa S. Lorenzo

Prije prvog svjetskog rata

Med dvema svetovni vojnama

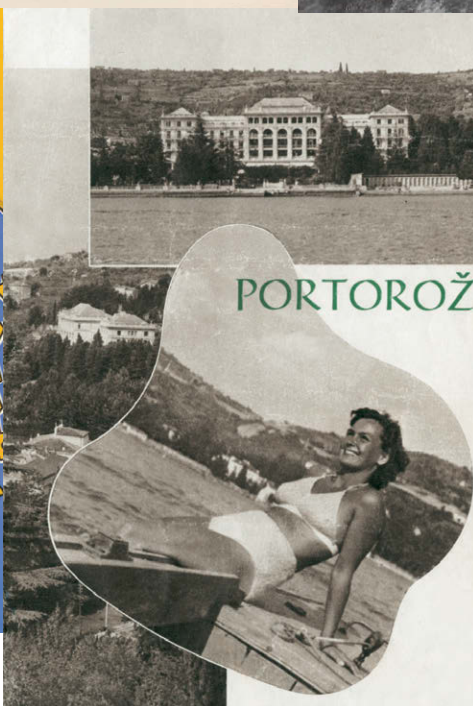

PORTOROSE
Thermen - Strandbäder

12
13

Između dva svjetska rata

Po drugi svetovni vojni

14
15

Poslije drugog
svjetskog rata

ŽIVLJENJE NA PLAŽI

Nataša Babić

Razstava »Življenje na plaži« predstavlja presek zgodovine kopalnega turizma na severnem Jadranu od leta 1880 do leta 1970 ter z njim ozko povezane zgodovine »uradnega oblačila za kopanje« oziroma kopalk. Njen namen je predstaviti »življenje na plaži« skozi prizmo dramatičnih sprememb družbe v 19. in 20. stoletju. Razvoj kopalk, oblačila s kratko a zanimivo zgodovino, je predstavljen z vidika družbe, običajev ter kulturnih, gospodarskih in političnih razmere tistega časa.

Navdih za postavitev razstave so bile številne fotografije z jadranskih plaž, na katerih kopalci pozirajo pred kabinami za preoblačenje in ponosno razkazujejo svoje kopalk. Razstava je zasnovana kot niz kabin, v katerih so na lutkah razstavljene kopalk kot reprezentativni predstavniki določenega obdobja in teme, medtem ko so na stenah kabine povečane fotografije, na katerih so ujeti različni trenutki in dogodki s plaže, prizori s kopalci v njihovih »oblačilih za kopanje«, kopališke stavbe, zabava, počitek, športna tekmovanja, vse tisto, kar je bilo priljubljeno in vseprisotno na naših plažah v določenem zgodovinskem obdobju.

Kopalke pridejo na Jadran

Pogled v zgodovino kaže, da po antičnem obdobju kopanje v morju ni bila preveč pogosta dejavnost. Množični pojav kopanja in plavanja v morju oziroma ponovno »odkritje« kopanja v morju v 19. stoletju je tesno povezano z nastankom enega ključnih fenomenov sodobnega časa – s turizmom. Prihod gostov v klimatska zdravilišča na morju je bil na začetku pogojen z zdravstvenimi razlogi, vendar je kopanje v morju kmalu postalo izredno priljubljeno, ne le kot ena izmed metod zdravljenja, temveč kot oblika zabave in sprostitve. Ker se je vse več ljudi začelo kopati v morju, se je pojavilo vprašanje primernih oblačil za to dejavnost. S turizmom je torej povezan tudi nastanek oblačila – kopalk.

Do konca 19. stoletja je severni Jadran (Istra in Kvarner z otoki) postal glavna počitniška in zdraviliška destinacija Avstro-Ogrske monarhije. Tuji gostje so v vse večjem številu prihajali v Opatijo (z riviero od Ike do Voloskega), Lovran, Crikvenico, na Brione ter na Mali in Veli Lošinj. Kopanje v morju so predpisovali »na recept« kot eno izmed metod za zdravljenje različnih bolezni. Ob obali so rasle kopališke zgradbe kot odgovor na zahteve novih gostov, ki so pričakovali urejen dostop v morje, pa tudi prostor za preoblačenje (kabine) pred in po kopanju. V gradnji kopaliških zgradb se odraža celoten spekter kompleksnosti družbenih razmerij v drugi polovici 19. stoletja. Tuji gostje so v skladu s sprejetim družbenim kodeksom obnašanja in v skladu z moralnimi normami pričakovali, da bodo na kopališčih moški ločeni od žensk in

ŽIVOT NA PLAŽI

Izložbo »Život na plaži« predstavljen je presjek povijesti kupališnog turizma na sjevernom Jadranu od 1880. do 1970. godine te s njime usko vezane povijesti »službene odjeće za kupanje«, odnosno, kupaćeg kostima. Intencija izložbe bila je »Život na plaži« sagledati kroz prizmu dramatičnih promjena koje su zahvatile društvo tijekom 19. i 20. stoljeća, jednako kao što je i evolucija kupaćeg kostima, odjevnog predmeta kratke, ali zanimljive povijesti, interpretirana u relaciji s društvom, običajima te kulturnim, ekonomskim i političkim prilikama.

Ideja za oblikovanje postava izložbe inspirirana je brojnim fotografijama s jadranskih plaža na kojima kupaci poziraju ispred kabina za presvlačenje, ponosno pokazujući svoj kupaći kostim. Izložba je realizirana u vidu niza kabina, unutar kojih je na izložbenoj lutki izložen kupaći kostim kao reprezentativan predstavnik određenog razdoblja i teme, dok su na zidovima kabina predstavljena uvećanja mnogobrojnih fotografija na kojima su uhvaćeni različiti trenutki i događaji koji su se odvijali na plažama, scene kupaća u njihovim »odijelima za kupanje«, kupališnih građevina, zabave, odmora, sportskih natjecanja, svega onoga što je bilo popularno i sveprisutno na našim plažama u određenom povijesnom razdoblju.

Kupaći kostim stiže na Jadran

Ako se zagledamo u povijest, običaj kupanja u moru bio je nakon razdoblja antike zanemarena aktivnost. Masovnija pojava kupanja i plivanja u moru, odnosno ponovno »otkriće« kupanja u moru tijekom 19. stoljeća, usko je vezano s pojavom jednog od ključnih fenomena modernog vremena – turizma. Dolazak gostiju u klimatska lječilišta na moru u početku će biti motivirano zdravstvenim razlozima, no neće proći dugo, i kupanje u moru će postati izuzetno popularno, ne samo kao jedna od metoda liječenja, već kao oblik zabave i relaksacije. Kako se sve veći broj ljudi okrenuo kupanju u moru, nametnulo se pitanje obvezne odjeće. Tako je s turizmom povezana i pojava novog odjevnog predmeta – kupaćeg kostima.

Do kraja 19. stoljeća sjeverni je Jadran (Istra i Kvarner s otocima) postao glavno odmorišno i oporavilišno odredište Austro-Ugarske Monarhije. Strani su gosti u sve većem broju počeli pristizati u Opatiju (s rivijerom od Ike do Voloskog), Lovran, Crikvenicu, na Brijune, u Mali i Veli Lošinj. Kupanje u moru propisivalo se »na recept« kao jedna od metoda za liječenje različitih bolesti, dok su uz obalu nical kupališne građevine kao odgovor na zahtjeve novih gostiju koji su očekivali uređena mjesta za ulazak u more, ali i prostorije za presvlačenje (kabine) prije i nakon kupanja. Izgradnja kupališnih građevina u sebi je odražavala sav spektar složenosti društvenih odnosa u drugoj polovici 19. stoljeća. Strani gosti, u skladu s prihvaćenim društvenim kodeksom

rose 8. VIII. 11

otrok. Gradijo se razkošnejša mestna kopališča za premožnije goste in posebna ljudska ter vojaška kopališča, cene kopaliških pristojbin pa se oblikuje glede na društveni položaj in ugled potrošnika. V skladu s strogimi moralnimi normami so se dame kopale v kopalnih oblekah, ki so pokrivale skoraj vse dele telesa, v posebnih čevljih za kopanje ter s klobuki, ki so jih ščitili pred soncem, saj je bila potemnela koža takrat znak nižjih socialnih slojev. Spoštovani gospodje so se kopali v malce preprostem kostimu – progastem enodelnem kosu oblačila s kratkimi rokavi, ki je pokrival trup, končal pa se je pri kolenih. Gostje so v klimatskih zdraviliščih in morskih kopališčih dneve preživljali v sprehodih ali v kopanju ob zvokih kopališke glasbe, v času poletne sezone pa so zdravniške komisije organizirale zabave s plesom.

Oddih na plaži

Po koncu Prve svetovne vojne so se razmere spremenile. Z nastankom Avstro-Ogrske monarhije je del hrvaškega ozemlja pripadel Italiji (Opatija s širšo riviero, Cres, Lošinj, Zadar, celotna Istra ter Lastovo in Palagruža). Ta pomembna turistična območja so postala neposredna konkurenca hrvaškim turističnim destinacijam v novonastali Kraljevini SHS. Razvoj pa je pri vseh šel v isti smeri – čas klimatskih zdravilišč in dopustovanje iz zdravstvenih razlogov je v počasnem zatonu, turizem pa dobiva nov obraz – postaja poletni, rekreativni, kopalni turizem, ki po malem utira pot tistemu, kar bo v drugi polovici 20. stoletja imenovano *mnogični turizem*.

Elitni gosti iz aristokratskih krogov niso več edini obiskovalci turističnih destinacij. Novi srednji razred je vse številnejši, dopust in potovanja niso več izključno za privilegirane razrede, temveč se jih udeležuje čedalje več pripadnikov drugih družbenih slojev. Svet se politično, gospodarsko in kulturno radikalno spreminja – začela so se *nora dvajseta*.

Gostje v jadranske turistične kraje potujejo pretežno v poletnih mesecih, saj želijo svoj dopust preživeti v kopanju in sončenju ter ob športnih aktivnostih. Rekreativno ukvarjanje s športom je bilo v tistem obdobju skoraj nuja, saj je bila to še ena oblika zabave v prostem času, povezana z bivanjem v naravi in s potrebo po zdravem telesu. Ženski kopalni kostim, ki omejuje gibanje, saj v njem ni bilo mogoče plavati, in ki pokriva telo ter preprečuje sončenje in zagorelost počasi izginja s plaž. Do leta 1931 je bil klasičen motiv na reklamnih prospektih jadranskih turističnih krajev vitko dekle v tesnem kopalnem kostimu, ki sledi oblinam njenega telesa in ki ji omogoča neovirano ukvarjanje s športnimi aktivnostmi na morju.

ponašanja te moralnim normama, očekivali su da su na kupalištima odvojeni muškarci od žena i djece. Grade se reprezentativna gradska kupališta za imućne goste te posebna pučka i vojnička kupališta, a cijene se kupališnih pristojbi formiraju s obzirom na društveni položaj i ugled korisnika. U skladu sa strogim moralnim normama, dame se kupaju u kupaćim odijelima koja pokrivaju gotovo svaki dio tijela, u posebnim cipelama za kupanje te sa šeširima koji štite od sunce, budući je potamnili ten tada smatram odlikom nižih staleža. Uvažena se gospoda kupaju u nešto jednostavnijem kupaćem kostimu- prugastom, jednodijelnom komadu odjeće kratkih rukava, koji je obavijao cijeli trup, a završavao je kod koljena. Dani su se u klimatskim lječilištima i morskim kupalištima provodili u šetnjama ili u kupanju, uz zvuke kupališne glazbe, a za vrijeme ljetne sezone lječilišna su povjerenstva organizirala zabave s plesom.

Odmor na plaži

Sa završetkom Prvog svjetskog rata situacija se mijenja. Nestankom Austro-Ugarske Monarhije dio je hrvatskog teritorija pripao Italiji (Opatija sa širom rivijerom, Cres, Lošinj, Zadar, cijela Istra te Lastovo i Palagruža). Ti važni turistički prostori postali su izravna konkurencija hrvatskim turističkim odredištima unutar novonastalog Kraljevstva SHS. Razvitak će im ipak ići u istom smjeru – vrijeme klimatskih lječilišta i zdravstvenim razlozima motiviranih odlazaka na odmor na svom je zalazu, a turizam poprima novo lice, postaje ljetni, rekreativni, kupališni turizam, koji pomalo utire put onome što će u drugoj polovici 20. stoljeća biti nazvano *masovnim turizmom*.

Elitni gosti iz aristokratskih krugova prestaju biti jedini posjetitelji turističkih odredišta. Nova građanska klasa sve je brojnija, a odmori se i putovanja demokratiziraju te sve više prestaju biti povlastice povlaštenih klasa, već u njima uvelike participiraju i pripadnici ostalih društvenih slojeva. Svijet se politički, ekonomski i kulturno radikalno mijenja – započele su *lude dvadesete*.

U jadranska turistička odredišta gosti pretežno putuju tijekom ljetnih mjeseci želeći provesti odmor kupajući se i sunčajući, ali i baveći se različitim sportskim aktivnostima. Rekreativno je bavljenje sportom postalo imperativom razdoblja, i to kao još jedan oblik zabave u slobodno vrijeme povezan s boravkom u prirodi i potrebom za oblikovanje zdravog tijela. Ženski kupaći kostim koji ograničava pokrete, odnosno u kojemu nije moguće plivati te koji pokriva tijelo sprečavajući sunčanje i tamnjenje kože polako, ali sigurno nestaje s plaža. Do 1930-ih klasičan je motiv na reklamnim prospektima jadranskih turističkih odredišta vitka mlada žena u pripijenom kupaćem kostimu koji prati linije njezina tijela i koji joj omogućuje da se bez ograničenja bavi nekom od sportskih aktivnosti na moru.

Morje, sonce, bikini

Po koncu druge svetovne vojne je na Hrvaškem (ponovno) prišlo do novih političnih, gospodarskih, družbenih in kulturnih razmer. V težki gospodarski situaciji, v kateri se je Jugoslavija znašla po koncu vojne, v času splošnega pomanjkanja in pomanjkanja potrošnih dobrin, je država lahko svojim prebivalcem (ne le tistim iz višjih ali srednjih slojev) ponudila prav prosti čas, ki so ga preživel v kolektivnih odhodih na izlete in potovanja, še posebej v jadranske turistične kraje. Sistem socialnega (delavsko-sindikalnega) turizma je milijonom prebivalcev Jugoslavije omogočil, da prvič odpotujejo na poletni dopust, med katerimi so številni med njimi bili celo prvič na morju. Država je veliko vložila v ustvarjanje podobe o jadranski obali kot o raju za »socialističnega delovnega človeka«, morje pa postane prostor nacionalnega ponosa in kraj trajnega upanja v boljše življenje.

Prebivalci so se sčasoma navadili na koriščenje letnega dopusta in do konca šestdesetih let je bilo povsem običajno, da se v poletnih mesecih »gre na morje«. Takrat pa se je državna politika začela usmerjati v razvoj inozemnega turizma, saj so se tuji gostje začeli v večjem številu vračati na Jadran. Zahodni trendi so se hitro prijeli tudi na Hrvaškem, ki je v šestdesetih letih, poleg Slovenije, postala oaza zahodnih idej. V kopalni modi so se ti procesi prepoznali v končni zmagi bikinija, dvodelnega kopalnega kostima, ki je odkrival popek. Kostim, ki so ga v javnosti prvič predstavili na modni reviji leta 1946, ko je bil razglašen za škandaloznega, do konca šestdesetih let ni več veljal za nedostojnega niti za trenutni modni hit. Bikini postane najbolj priljubljen ženski kopalni kostim, tople jadranske plaže pa prizorišče množičnega turizma in kraj nastanka prave turistične industrije.

More, sunce, bikini

Završetkom Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj su (ponovno) zavladaile nove političke, gospodarske, društvene i kulturne prilike. U teškoj gospodarskoj situaciji u kojoj se Jugoslavija našla nakon rata, u vremenu nestašice i nepostojanja robe široke potrošnje, ono što je država mogla ponuditi svim građanima (a ne samo onima iz viših ili srednjih slojeva) bilo je upravo slobodno vrijeme ispunjeno kolektivnim odlascima na izlete i putovanja, i to naročito u jadranska turistička odredišta. Sustav socijalnog (radničko-sindikalnog) turizma omogućio je milijunima građana Jugoslavije da prvi put otputuju na godišnji odmor, pri čemu su mnogi od njih prvi put došli na more. Država je mnogo uložila u stvaranje slike o jadranskoj obali kao rajskom mjestu za „socijalističkog radnog čovjeka“, te more postaje prostor nacionalnog ponosa i mjesto održivosti vjere u bolji život.

Građani će se s vremenom naviknuti na korištenje godišnjeg odmora, i do kraja 1960-ih postat će uobičajeno tijekom ljetnih mjeseci odlaziti na „odmor na more“. Tada se i državna politika usmjerava na razvoj inozemnog turizma, budući se strani gosti u većem broju vraćaju na Jadran. Trendovi koji su se 1960-ih stvarali prije svega na Zapadu, brzo su se implementirali i u Hrvatskoj, koja je, uz Sloveniju, šezdesetih godina postala oaza zapadnih utjecaja. U kupališnoj modi ti će procesi biti prepoznati u konačnoj pobjedi bikinija, dvodijelnog kupaćeg kostima koji otkriva pupak. Kostim koji je javnosti prvi put predstavljen na modnoj reviji 1946. godine, kada je proglašen skandaloznim, do kraja 1960-ih više nije smatran ni nepristojnim ni prolaznim modnim krikom. Bikini postaje najpopularniji ženski kupaći kostim, a tople jadranske plaže pozornicom masovnog turizma i mjestom nastanka prave turističke industrije.

Literatura:

- Abbazia e la Riviera del Carnaro. (1922-1940). Fiume: Azienda di soggiorno di Abbazia.
- Blažević, I. (1987). Povijest turizma Istre i Kvarnera. Opatija: Otokar Keršovani.
- Cvitan-Černelić, M., Bartlett, D. (2002). Moda: povijest, sociologija i teorija mode. Zagreb: Školska knjiga
- Granditis, H., Taylor, K. (ur.) (2010). Yugoslavia's sunny side. A history of tourism in socialism (1950s-1980s). Budapest-New York: CEU Press.
- Kos, M., Lozzi Barković, J. (2009). Kvarnerska kupališna baština. Nestala kupališta s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Opatija: Hrvatski muzej turizma.
- Lenček, L., Bosker, G. (1999). The beach. The history of paradise on earth. London: Pimlico.
- Svijet: ilustrovani tjednik. (1926-1938). Zagreb: Tipografija.
- Vukonić, B. (2005). Povijest hrvatskog turizma. Zagreb: Prometej.
- Zakošek, B. (2005). Opatijski album. Dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta. Rijeka: Državni arhiv u Rijeci.

Pred prvo svetovno vojno

Prije prvog svjetskog rata

LA VOSTRA VILLEGGIATURA DI QUEST'ANNO:
Abbazia
 E LE SUE NUOVE METE TURISTICHE
 COMBINAZIONI
 DI SOGGIORNO **CIT**
 GITE NELLE ISOLE DEL CARNARO E IN DALMAZIA DA ABBAZIA

Med dvema svetovnima vojnama

Između dva svijetska rata

Po drugi svetovni vojni

Poslije drugog svijetskog rata

HISTUR razstave, izložbe
Katalog razstav/Katalog izložbi

Urednik: Tomi Brezovec

Izdajatelj/Izdavač: Založba Univerze na Primorskem,
Titov trg 4, SI-6000 Koper

Glavni urednik založbe/
Glavni urednik izdavača: dr. Jonatan Vinkler

Prevodi/Prijevedi: Prevajalska agencija Julija, d.o.o.
Oblikovanje: Sergio Gobbo
Fotografije: Arhiv Tomi Brezovec, Sergio Gobbo
Prelom/Prijelom: Comgraf, Umag
Tisk/Tisak: Grafika 3000

ISBN 978-961-6963-81-7
(www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6963-81-7.pdf)

ISBN 978-961-6963-82-4
(www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6963-82-4/index.html)

ISBN 978-961-6963-83-1
(tiskana izdaja / tiskano izdanje)

Naklada 20000

© 2015 Založba Univerze na Primorskem

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.48(083.824)

HISTUR razstave, izložbe : [katalog razstav = katalog izložbi] /
[urednik Tomi Brezovec ; prevodi Prevajalska agencija Julija ; fo-
tografije arhiv Tomi Brezovec in Sergio Gobbo]. - Koper : Založba
Univerze na Primorskem, 2015

ISBN 978-961-6963-83-1
1. Brezovec, Tomi
280613632

REPUBLIKA SLOVENIJA
**SLUŽBA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA RAZVOJ
 IN EVROPSKO KOHEZIJSKO POLITIKO**

Naložba v vašo prihodnost
 Operacijo delno financira Evropska unija
 Evropski sklad za regionalni razvoj

Ulaganje u vašu budućnost
 Operaciju dijelomično financira Europska unija
 Europski fond za regionalni razvoj

